

Hur såg M.A. Castrén ut?*

Porträtten av kända medborgare från senare hälften av 1800-talet är i allmänhet ganska konventionella och fantasilösa. En stor del av dem är närmast av kulturhistoriskt intresse. Vissa porträtt mångfaldigades som litografier, kopierades i olja och användes som förebild för olika ändamål. Allt kopierande gör att eftervärlden småningom inte vet vad som är original och vad som är kopior. Och småningom försvinner de mer eller mindre officiella porträtten i obekanta öden för att några årtionden senare dyka upp. Då vet kanske ingen mera vem som gjort porträttet – är det ett original eller en kopia – och kanske inte heller vem det föreställer. Börjar man undersöka de porträtt som gjorts av Matthias Alexander Castrén, kan man konstatera att de alla, trots yttre olikheter, har samma ursprung.

Matthias Alexander Castrén föddes i Tervola 1813. Sedan han blivit färdig med sina studier företog han sina resor till Sibirien. År 1850 gifte han sig med Natalia Tengström¹, men hans hälsa var redan förstörd och han dog efter ett par års äktenskap 1852. J.V. Snellman höll ett vackert tal vid hans grav och ställde sig i spetsen för en insamling till en byst som skulle skänkas universitetet.

Natalia Castrén skrev den första juni 1853 till sin syster Sofi Kellgren² i Petersburg: »Snellman kom i går eftermiddag till mig direkt från posten. Han hade haft brev från Köpenhamn från en bildhuggare, jag minns ej nu hans namn, som med största beredvillighet lofvar åta sig, att efter mitt lilla mebiuska fotografi hugga en byst i marmor men med förbehåll likvisst att han i ett års tid får disponera deröfver . . . Han skall vara mycket nöjd med porträttet och ha sagt att det borde bli en vacker byst för det manliga, ädla och allvarliga uttryckets skull. Min önskan vore nu att efter Mebiijoliga annons kunna skaffa ett nytt porträtt för bystens räkning.»³ Natalia har glömt när och var annonsen var införd och ber nu sin svåger Herman Kellgren försöka ta reda på Mebius adress i Ryssland. Det är inte bara för bystens skull hon vill ha en kopia, också släktingar och vänner har önskat sig sådana.

Natalias »lilla mebiuska fotografi» hade tagits av den tyskfödde fotografen Friedrich Günther Mebius då han år 1851 från juni till december vistades i

* Artikeln har i manuskript ingått i en vängåva till Marta Hirn i november 1973.

Fig. 1. M.A. Castrén. Fotografi taget av F.G. Mebius då han vistades i Finland 1851. Privat ägo.

Finland (fig. 1). Hans vistelse var märklig i det avseendet att han var den första som här tog fotografier på papper, s.k. talbotyper⁴. Själv var han ursprungligen porträttmålare, men lärde sig fotografering av fotografen på modet i Petersburg, Carl Dauthenday⁵, som färglade sina fotografier så att det ibland kan vara svårt att se om det är ett fotografi eller en akvarell. Om Mebius person vet vi just ingenting. Han signerade inte sina fotografier men man känner lätt igen dem på den låga pelaren som modellen lutar sig emot och på bakgrunden som antingen är mörk och slät eller ljus med ett lövverk.

Matthias Alexander är fotograferad en face i halvfigur. Den vänstra armen stöder han mot en pelare, den högra vilar i hans famn. Fonden är brun med två ljusare ränder. Exponeringstiden var ännu lång, c:a 30–50 sekunder. Han ser allvarligt och stelt framför sig. Ansiktet är målat i bleka färger – något har väl

Fig. 2. M.A. Castrén. Marmorbyst gjord av den danske skulptören Jens Adolf Jerichau 1853. Ågare Helsingfors Universitet.

tiden blekt dem – men han var säkert redan märkt av den sjukdom han dukade under för följande vår.

Mebius var 1853 helt försvunnen i Ryssland, troligen i Moskva, och hela sommaren till långt in på hösten fortgick Natalias korrespondens med Kellgrens om Mebius. Ännu i oktober hade han inte hörts av. Herman Kellgren försöker få tag i honom och Natalia har engagerat en språklärare Plösch »boende i Konastaleffs hus vid Långa bron»⁶ för att ta reda på Mebius, men allt är förgäves. Av allt ått döma torde Mebius inte ha hört till de mera kända fotograferna i Ryssland. I såfall skulle det väl inte ha varit så svårt att få reda på hans adress. Kellgrens återvänder från Petersburg och andra fortsätter efterforskningarna. Till slut får någon tag på Mebius – när vet vi inte – men han tycks ha levererat kopiorna. För bysten kom de för sent.

Den byst som Snellman talar om och som var upphovet till Mebiuskorrespondensen, beställdes av den danske skulptören Jens Adolf Jerichau (1816–1883). Valet av en dansk skulptör kan ju tyckas en aning förvånande, men denna tid fanns det inte någon lämplig inhemsk skulptör. Carl Eneas Sjöstrand (1828–1906), som senare blev den mest anlitade skulptören hos oss, flyttade först 1863 från Sverige till Finland och Valter Runeberg var ännu bara

Fig. 3. M.A. Castrén. Litografi av F. Liewendal 1852 efter Mebius fotografi. Ingick i »Nordiska resor och forskningar» utg. 1852.

en skolpojke. Jerichau fick aldrig något fotografi. Natalia vägrade låta sitt »eget kära lilla porträtt ge sig ut på sådana irrfärder». ⁷ Jerichau hade nämligen skrivit att han skulle göra bysten i Italien dit han var på väg. Den 6 oktober skriver Natalia till Sofi: »För bysten har influtit 650 Rubel och åtminstone 200 är ännu att förvänta. Till Köpenhamn har Snellman skickat en litografi och österbottningarnas misslyckade Budkoffskiporträtt». ⁸

Trots alla motgångar blev Jerichaus byst färdig och uppställdes i Helsingfors universitet⁹, en marmorbyst på rund fot, 73 cm hög. Avtäckningen ägde rum den 20 maj 1858.¹⁰ Den föreställer en medelålders man med kraftiga drag iförd en mantel (fig. 2). Att den inte liknar originalet kan man knappast klandra skulptören för. Hans uppgift var onekligen ganska otacksam. Jerichau var en av Thorvaldsens främsta arvtagare och internationellt känd.¹¹

Jerichaus byst hade säkert inte blivit bättre om han fått låna Natalias fotografi. Den litografi han fick litograferades och trycktes av Liewendal för Castréns »Nordiska resor och forskningar» som utkom 1852 (fig. 3). Litografien är utom med Liewendals namn sigerad »Mebius pinx» vilket är något missvisande. Litografien är vackrare och mindre stel än fotografiet.

Natalia nämner »österbottningarnas misslyckade Budkoffskiporträtt». Utom Mebius fotografi är detta porträtt som målades 1845, det enda som gjordes under Matthias Alexander Castréns livstid. Österbottniska avdelningen ville komplettera sitt porträttgalleri och beslöt på Zachris Topelius initiativ att anhålla om att få måla Castréns porträtt. Helst hade de anlitat J.E. Lindh, men han befann sig inte samtidigt som Castrén i Helsingfors. I stället vände de sig till den polske målaren Gustaw Budkowski som tidigare besökt Finland och här målat en del porträtt. Bland finländarna i Petersburg där han var bosatt hade han många vänner, bl.a. kyrkoherden i finska församlingen Karl Vilhelm Sirén. Det blev i Petersburg Budkowski målade porträttet då Castrén kom dit den 6 mars 1845 tillsammans med Bergstadi för att förbereda sin andra resa till Sibirien.¹² Han stannade tre veckor i Petersburg och under denna tid målade Budkowski porträttet (fig. 4). Själv nämner Castrén det inte i sina dagboksanteckningar. Sirén skriver till Lönnrot att Castrén först efter »stort prut» gick med på att sitta modell och då porträttet är färdigt skriver Sirén att det är »melkein onnistunut».

Då porträttet målades var Castrén 32 år – då fotografiet togs var han 37 eller 38 år och redan sjuk i tuberkulos. De närmaste släktingarna och vännerna tyckte inte om Budkowskis porträtt och han ansågs väl inte vara någon framstående målare. Robert Tengström skriver bl.a. till Herman Kellgren apropos porträttet av Kymäläinen och Makkonen »men Budkowski är ingen Ekman»¹³. Castréns porträtt påminner om Budkowskis övriga porträtt. Visserligen skriver Eliel Aspelin (f. 1847) att porträttet anses träffande likt¹⁴ men han hade aldrig sett Castrén. I Finska litteratursällskapets protokoll av den 4. 4. 1906 finns en anteckning att Eliel Aspelin föregående årsmöte skänkt sällskapet en kopia efter Budkowskis porträtt målad av fröken Maggi Gripenberg.

Matthias Alexander Castrén blev tidigt faderlös och hela hans skol- och studietid var full av umbäranden och för honom mycket förödmjukande böner om lån och hjälp av visserligen både välvilliga och hjälpsamma släktingar. De lyckligaste åren av sin ungdomstid tillbringade han som informator på Eriksberg i Uskela hos major Erik Johan Willebrand. Där bland glada och vänliga människor kom också Matthias Alexanders humor och skämtsamhet fram.¹⁵ En av hans elever, sedermera medicineprofessorn och generaldirektören för medicinalstyrelsen Knut Felix von Willebrand blev hans bästa vän och vänskapen bestod ända till Matthias Alexanders död. Willebrand skötte honom outtröttligt under hans sista sjukdom och bistod efter hans död Natalia och sonen Robert på allt sätt. Som tack för allt han gjort för hennes man och för henne själv ville Natalia som minne skänka honom ett porträtt av Matthias Alexander. Genom sin svåger Herman Kellgren tog hon kontakt med Robert Wilhelm Ekman i Åbo hösten 1852. Castrén hade dött den sjunde maj samma år. Den 8 november skriver Ekman till Herman Kellgren: »Det skall bli en ära och ett nöje för mig att måla det ofvannämnda portraitet och kan detta nu genast om så behagas. Som jag har olika priser på portraiter af åtskilda storlekar vill jag nämna att ett sådant i naturlig storlek (half figur) med händer, kostar, 100 Rub. Silf. De af 1/4 format 75 samt ett portrait vars huvud är 1/8 af

Fig. 4. M.A. Castrén. Oljemålning av G. Budkowski 1845. Ägare: Österbottniska delegationen.

naturlig storlek kostar 50 Rub.Silf. Jag nämner detta så utförligt om det fru professorskan sjelf må bestämma sig för hvilken som helst af ofvannämnda format hon behagar, att ett portrait uti naturlig storlek blir naturligast och prydligast talar af sig sjelf, ehuru dyrast.»¹⁶

Natalia väljer det dyraste förslaget och lånar igen ut sitt »kära lilla porträtt» till modell. Den 7 februari 1853 skriver Ekman till Natalia:» Huruvida det (porträttet) liknar den aflidne kan jag inte bedöma, men fotografiet igenkänns deri, derom hafver jag ock beflitat mig, ehuru stora svårigheter uppstå vid dylika transporter . . . Färgtonen har jag hållit klarare men det skadar icke, tiden gulnar allt något. Doktor Indrenius som känt den aflidne säger att porträttet liknar honom så som han såg ut för tio år sedan.»¹⁷

Fig. 5. M.A. Castrén. Oljemålning av R.W. Ekman 1853 efter Mebius fotografi.
Ägare: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jämför vi porträttet med fotografiet kan vi konstatera att Ekman verkligen följt fotografiet i minsta detalj. Ställningen är kanske något ledigare (fig. 5). Pelaren har blivit ett bord med bl.a. en jordglob där Asiens karta syns, till vänster på en hylla syns Kalevala och Runebergs verk. Castrén sitter i en stol med skulpterat ryggstöd mot en mönstrad tapet.

Porträttet ansågs lyckat då det blev färdigt. Åbo Underrättelser omnämner det och i Finlands allmänna tidning finns det omnämnt d. 15 februari 1853. Det ställdes ut på Konstföreningens exposition år 1853.¹⁸ En del anmärkningar tycks dock ha förekommit. Natalia skriver till Sofi efter ett besök på Stensböle i september 1853: »Hennes eget (Matilda Rotkirchs) porträtt finns där ock målat af Ekman. Det är vackert och väl gjordt men lider af samma bleka färg

Fig. 6. M.A. Castrén. Oljemålning, kopia av Erik Johan Löfgren 1859 efter R.W. Ekman. Helsingfors universitet.

och stelhet som man så mycket anmärkt emot Castrén porträtt.»¹⁹ Numera hänger Ekmans målning av Castrén i Finska litteratursällskapets bibliotek, försett med en plakett med följande text: »M.A. Castrén 1813–1852. Muotokuvan ovat Seuralle lahjoittaneet prof. K.F. von Willebrandin lapset.» Knut Felix von Willebrands barn skänkte porträttet till Finska litteratursällskapet efter deras mors död 1915 då hemmet upplöstes.

Bertel Hintze nämner i sin Ekmanbiografi att Ekmans porträtt av M.A. Castrén hänger i Universitetet²⁰, men det är ett misstag som han senare rättar – porträttet som hänger i Universitetet är en kopia efter Ekmans porträtt gjord av Erik Johan Löfgren 1859.²¹ Det är en nästan exakt kopia efter Ekman–Bernhard Estlander nämner i sin Castrén biografi att porträttet är gjort efter Mebius fotografi, men av allt att döma är det en något förenklad och försämrad upplaga av Ekmans porträtt (fig. 6).

Då Ekman gjort det Willebrandska porträttet färdigt, ber Natalia sin väninna Charlotte Trapp som bor i Åbo, fråga Ekman om han möjligen kunde måla ett porträtt åt henne. Charlotte svarar att Ekman inte har tid förrän följande vinter då han nu målar i domkyrkan.²² Charlotte är själv målarinna, hon har ställt ut ett par gånger på Konstföreningens expositioner. Nu vill hon glädja sin väninna med en kopia av hennes mans porträtt. Hon har haft tillgång till både Ekmans målning och Mebius fotografi.

Den 31 oktober 1854 skriver Natalia till Sofi: »Det är min bröllopsdag i dag. Då kom en hälsning från Charlotte Trapp och med den min egen älskade Castréns kära kära porträtt. Det är så likt, så bra det någonsin kunde blifva och i mitt tycke vida förmer än Ekman, ehuru kanske ej så vackert som hans. Men det är min egen Castrén, panna, ögon, näsa, ställning, allt allt, är just som det borde vara, som jag helst önskar hafva det. Det var så vackert och vänligt af Charlotte Trapp att just i dag sända mig min egen älskade Castréns porträtt och jag gret igen men inte mera bittert hejdlöst utan stilla ljufva tårar som gjorde hjertat gott.»²³

Charlotte Trapps porträtt påminner mycket om Ekmans (fig. 7). Bakgrunden är förenklad, jordgloben saknas. En fördel hade Charlotte Trapp framom de övriga porträttörerna. Hon hade verkligen sett Castrén och antagligen också känt honom. Kanske hon därför har fått fram drag som undgått de andra men som Natalia känner igen.

Det var dock inte nog med alla dess kopior. Ännu 1880, ett år före sin död, var Natalia tvungen att låna ut sitt Mebiusporträtt. Valter Runeberg skriver den 26 juli 1880 till Natalia från Douarnenez i Frankrike och berättar att studenterna uppmanat honom att göra en byst av Matthias Alexander Castrén. Nu ber han att få låna allt hon har i fotografiväg.²⁴ Natalia skickar sitt Mebiusfotografi – både det färglagda och en av kopiorna. Valter Runeberg säger själv i ett brev till Natalia att det är föga troligt att han skall lyckas uppnå någon porträttlikhet. Jerichau har enligt hans mening totalt misslyckats i detta avseende. Runeberg skriver att han sedan sin barndom minns grunddragen i Castréns ansikte – han var 14 år då Castrén dog – men som han skriver »då det gäller att återge dem finner man hur bristfälligt minnet är». Den 12 september återsänder Valters fru Lina Runeberg fotografierna med många tacksägelse från Valter. Hon skriver att modellen har ett själfullt och intelligent uttryck och samma egendomligt klara och ljusa blick som på porträttet (fig. 8). Hon hoppas att det ej skall förlora i gips.²⁵ Valter Runeberg har erbjudit sig att endast emot gjutningskostnaderna göra den i brons, men till det räckte inte pengarna.

År 1913 då 100 år förflutit sedan M. A. Castréns födelse beslöt Finsk-ugriska sällskapet och Finska Litteratursällskapet att låta göra en porträttbyst som skulle uppställas t.ex. i närheten av Nationalmuseum. En tävling utlystes. Till tävlingen inkom 27 förslag av vilka Alpo Sailos fick första pris (fig. 9). I sin kritik i Dagens Tidning 13. 4. 1912 skriver Heikki Tandefelt att tävlingen var avgjord på förhand. Redan långt innan prisnämnden sammanträtt ingick i Uusi Suometar en artikel där det påpekades att Alpo Sailos var det enda förslaget av

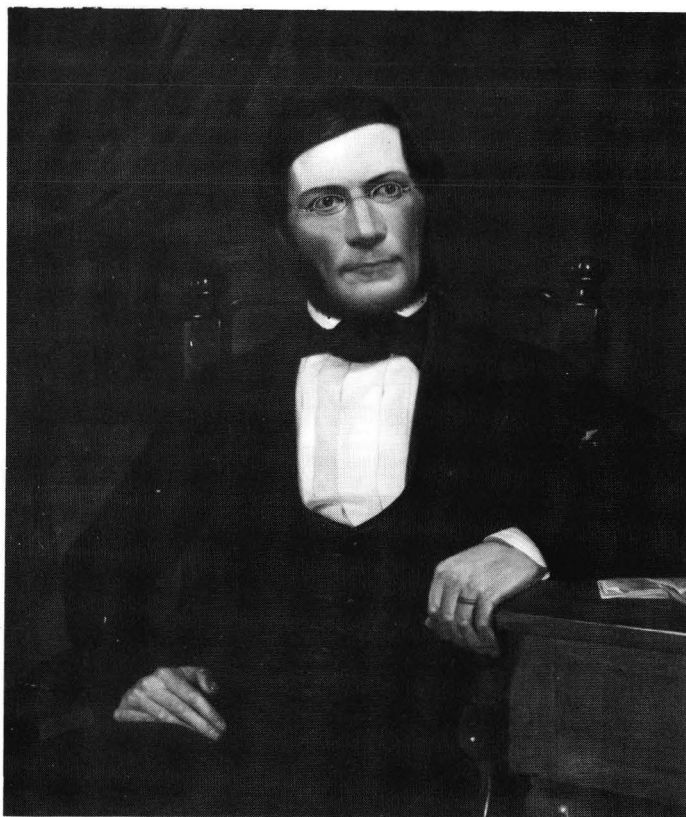

Fig. 7. M.A. Castrén. Oljemålning, kopia av Charlotte Trapp 1854 efter R.W. Ekman. Privat ägo.

betydelse. Författaren (signaturen X) anser att det är originellt och självständigt – enligt Tandefelt liknar Sailos förslag det mesta som åstadkommit av »ryska, serbiska, tjeckiska, rumänska och andra mindre kultiverade länders skulptörer, i deras förtvylade försök att skapa något originellt, nationellt och sensationellt. Det ser ut som ett löst huvud placerat mellan mjuka kuddar.» Han slutar sin artikel: »Men som sagt, herr Sailos första pris berättigar honom att vid Nationalmuseum uppställa sitt åbäke jämte honoraret lyfta och kvittera.»²⁶

Det är inte att undra på att Sailo blev arg. Han stämde Tandefelt för ärekränkning eller »förment partisk kritik vid värdesättning af herr Sailos projekt samt för perfida antydningar i pressen». Av referaten i pressen att döma tycks rättegången ha varit farsartad. Vittnen hördes som berättade vad de hört den och den säga om den och den osv. Den springande punkten tycks ha varit att det ansågs att tävlingen varit avgjord på förhand och att Gallen-

Fig. 8. M.A. Castrén. Gipsbyst av Valter Runeberg 1880. Ägare: Studentkåren vid Helsingfors universitet.

Kallela som själv satt i prisnämnden, hade samarbetat med Sailo. Eliel Aspelin var prisnämndens ordförande.

Överhuvudtaget tycks det denna tid ha varit en kraftig reaktion mot tävlingar för offentliga monument. Ett år senare skriver Guss Mattsson i *Dagens Tidning* apropos tävlingen om Snellman-monumentet, att det blåser 10 Beauforts storm på den finska konstens hav. Han fortsätter: »Jag anser det otroligt misslyckat att öfverhufvud resa upp offentliga bronsgubbar. Speciellt misslyckat är det att ställa ut i vindarna, i solen, mörkret, regnet, snön och stadens damm en

Alpo Sailon ehdotus,
I palkinto.

Fig. 9. M.A. Castrén. Alpo Sailos med första pris belönade förslag till monument.

katedergubbe som föreställer den eller den. Bra många stora män, i all synnerhet de som i likhet med J.V. Snellman saknat ett dekorativt yttre, ha på sin tid verkat en smula snusborgerliga. Skall denna snusborgerlighet, denna yttre paryr, sedan förevisas genom en avgjutning i metall, placeras uppe på en stenlåda och visas för allt folket? I levande lifvet var aspekten öfvergående och det stora flertalet reagerade för det andliga och det legendariska kring personligheten. Men efter döden skall gubben inte ens få gå sin väg och gömma sitt skröpliga hölje, utan han skall sättas ut i luften så att alla riktigt skola se professorn och senatorn. Och minst tydligt skola de se det hufvud, inom hvilket hans rika tankelif lefdes, men så mycket tydligare hans giktbrutna ben och öfriga corpus, visserligen i ett hölje af en af okänd anledning till odödlighet upphöjd bonjourkostym och ett par oförglömliga bottiner.»²⁷

Det blev inte Castréns bottiner som blev odödliga då av allt att döma pengarna bara räckte till en pälskrage. Hur de andra 26 förslagen såg ut förmåler inte historien, Tandefelt höll benhårt på andra och tredje pristagarna.²⁸

Fig. 10. Karrikatur ritad av M.A. Castrén under hans andra sibiriska resa. I mitten står han själv »sansculotte i ostjakisk frack» omgiven av »Storfursten och Storfrustinnan». I bakgrunden syns »Lillfursten» och Bergstadi som reser i väg med hundspann. Privat ägo.

Sailo hade i alla fall inte haft tillgång till Mebius fotografi. Matthias Alexander Castrén var vid sin död 38 år. På fotografiet som togs kort före hans död ser vi en man med stram hållning med ett värdigt och allvarligt uttryck. På skulpturen ser vi en gammal plussig hopsjunken man med en skinnmössa neddragen i pannan. På det slutliga förslaget ändrades sockeln så att han inte växer fram ur en klippa utan huvudet med pälskrage vilar på en sockel. Av politiska skäl upprestes inte bysten 1913. Efter många om och men skedde avtäckningen den 24. 6. 1921. Numera är monumentet gömt i ett yvigt buskage.

Hur såg Matthias Alexander Castrén ut? Ger Mebius porträtt den rätta bilden av honom? August Schauman skriver i »Från sex årtionden i Finland» att han var imponerande²⁹. Han säger att man kunde kalla honom en vetenskapens aristokrat och fortsätter: »Högdragen kunde man väl inte kalla Castrén, men hur angenämt skämtsam han i förtrogna kretsar än var, låg där i hans väsende dock alltid ett visst det överlägsna vetandets majestät, och ett mått av ömtålighet om sin person lät sig gärna hos honom röja.»³⁰

Under förlovningstiden, då Matthias Alexander var i Helsingfors och Natalia på Botby korresponderade de ivrigt. Han undertecknade för övrigt sina brev med endast Alexander. En gång då de skildes åt hade det uppstått något missförstånd mellan dem och Natalia skriver »du såg så kall och som du emellanåt brukar, litet högfärdig ut.»³¹ Han svarar henne att hon inte skall tro att han saknar känslor fast han alltid fått lära sig att inte visa dem. »Jag som ända från min spädaste barndom ej haft något hjärta att luta mig till.»³² Av Castréns dagböcker och skrifter framgår att det också fanns andra sidor hos honom än den officiella högdragna. För att härda ut med sina sibiriska resor fick han uppbringa all sin självbehärskning. På väg till sin andra resa skrev han i sin dagbok det ofta citerade »Där blomma ej rosor där sjunga ej lärkor, där klappar intet hjärta af kärlek och fröjd. Blott döden firar där sin skördefest.»³³ Han hoppas att han en gång skall få vila i sina fäders jord, men det vågar han inte mera tro på. Men i motsats till alla dystra tankar finns i hans resebrev och anteckningar galghumor och självironi som gjorde att han trots allt stod ut med livet i Sibirien och klarade alla de påfrestningar som knäckte t.ex. den yngre Bergstadi³⁴. Själv tecknade han en karrikatur av sig själv från tiden i ostjakernas land, där han var tillsammans med Bergstadi 1846 (fig. 10). Det är en sida av Castréns natur som man inte skall glömma för Mebius högtidliga ateljéporträtt.

NOTER

- ¹ Lovisa Natalia Tengström g. Castrén 1830–1881.
- ² Anna Sofia Tengström 1826–1906 g. Herman Kellgren 1822–1856.
- ³ Kellgrenska samlingen. Helsingfors universitetsbibliotek.
- ⁴ Sven Hirn, *Kameran edestä ja takaa*. Helsinki 1972.
- ⁵ Max Dauthenday, *Gesammelte Werke*. I. München 1925. Der Geist meines Vaters. s. 135.
- ^{6–8} Kellgrenska samlingen. HUB.
- ⁹ Bertel Hintze, *Helsingfors universitets porträttsamling. Helsingfors 1927*. Hintze nämner ej Jerichau utan anser bysten vara gjord av Sjöstrand. Bysten fanns då i solennitetssalen, nu i lärarnas café. I *Galleria Academica*, Helsingfors 1961, nämns bysten inte.
- ¹⁰ Anteckning av fil.dr Marta Hirn i Museiverkets historiska bildarkiv.
- ¹¹ *Weilbachs Kunstnersleksikon* II. 1949.
- ¹² Sulo Haltsonen, G.D. Budkowski ja Suomi. *Kalevalaseuran vuosikirja 31*. s. 145–156.
- ¹³ Kellgrenska samlingen HUB.
- ¹⁴ E.A. (spelín), Pohjalaisten muotokuvakokoelma. s. 305. *Joukahainen XI*. Jfr Sulo Haltsonen aa.
- ¹⁵ Bernhard Estlander, *Mathias Alexander Castrén*. Helsingfors 1928.
- ^{16–17} Brev i privat ägo.
- ¹⁸ Konstföreningens exposition 1853. Katalog nr 57.
- ¹⁹ Brev i privat ägo.
- ²⁰ Bertel Hintze, *Robert Wilhelm Ekman*. Helsingfors 1926. nr 171.
- ²¹ Bertel Hintze, *Helsingfors universitets porträttsamling*. Helsingfors 1927.
- ^{22–25} Brev i privat ägo.

- ²⁶ Dagens Tidning 14. 4. 1912. Rätten fann att Tandefelt uttalat sig i hög grad ringaktande om Sailo men varit berättigad att uttala sin åsikt. Genom att T.upprepade gånger sagt att Sailo inte själv utarbetat sitt förslag har han gjort sig skyldig till smädelse. Han dömdes att böta 150 mark eller vid bristande tillgångar 25 dagars fängelse. T. anmälde missnöje.
- ²⁷ Dagens Tidning 13. 4. 1913.
- ²⁸ Andra pris fick Emil Wikström och tredje priset gick till Walter Jung och Felix Nylund.
- ²⁹ August Schauman, *Från sex årtionden i Finland*. Ny illustr. upplaga. 1922. Del I. s. 174.
- ³⁰ August Schauman, aa. Del II. s. 11.
- ³¹⁻³² Brev i privat ägo.
- ³³ Dagbok.
- ³⁴ Aulis J. Joki, M.A. Castrénin elämäntyö. *Virittäjä no 4* 1963. s. 296.